

Perspektivskifte som abduktiv metod för att reda ut frustrationer

Susanne Andersson

Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet

ABSTRACT

Abduktion beskriver Peirce som en process som uppstår då forskaren möter något som förbryllar i ett empiriskt material och som efter viss tankemöda bidrar till att nya idéer uppkommer som går att undersöka vidare. Trots Peirces omfattande publikationer som behandlar denna process är han ytterst sparsam kring att ge metodologiska råd hur förflyttningen från något som förbryllar till nya insikter går till. Peirces begrepp habituation kan ge en viss vägledning, vilket enligt Peirce avser att forskaren behöver ha en beredskap att tänka på nya sätt, det vill säga en förmåga att ständigt lära för att kunna utveckla nya tankemönster där inspiration kan erhållas från en variation av material och personer. I denna artikel presenteras perspektivskifte som en metod vilken kan hjälpa forskaren med förflyttningen från begränsande till nya tankemönster. Metoden innebär initialt att forskaren stannar upp vid utsagorna och reflekterar över det egna perspektivet, egentligen de egna tankemönstren formade utav tidigare erfarenheter. Den egna förståelsen ställs sedan i förhållande till det perspektiv från vilket intervjupersonen talar, vilket även det är format utav tidigare erfarenheter. Tillämpandet av metoden illustreras utifrån ett etnografiskt intervjumaterial med äldre manliga närpolis som berättar om den nya organisatoriska praktik som uppstod i och med närpolisreformen.

INLEDNING

Vid all forskning ställs forskaren ibland inför empiriska material såsom intervjuer som förbryllar. Kanske har forskningsarbetet pågått en tid. Utgångs-

punkten kan vara ett teoretiskt ramverk och med stöd av det börjar en ganska klar bild av sammanhanget växa fram. Men så dyker de där utsagorna upp som blir svåra att förstå, de tycks inte riktigt passa in i bilden, egentligen i de tolkningar som hitintills är gjorda utifrån de teorier som använts. I en tid som inte alltid medger utrymme för eftertanke och grundliga analyser kan denna form av utsagor inte bara kännas förbryllande utan även frustrerande. Möjligheten finns att helt enkelt bortse från utsagorna, vilket många gånger sker. Ett annat alternativ är att forskaren fortsätter arbetet med att försöka förstå varför intervjupersonerna berättar om just detta. Det som kanske får forskaren att stanna kvar vid de specifika utsagorna är en gnagande tanke att det som förbryllar möjligen säger något centralt om det studerade sammanhanget men som forskaren inte ännu förstår. Så småningom efter viss tankemöda får forskaren en idé av hur utsagorna kan tolkas eller åtminstone en idé som är värd att undersöka vidare gentemot det empiriska materialet.

Beskrivningen ovan är vad Peirce kallar för abduktion, det vill säga den process som uppstår då forskaren uppehåller sig kring något som förbryllar, och så småningom, efter viss tankemöda får idéer till fortsatt forskning - något som kan bidra till utvecklandet av ny förståelse, nya hypoteser och eventuellt ny teori. Vad gör du då som forskare om du fastnar vid analysen av ett intervjumaterial, när det inte uppkommer några nya idéer hur mycket du än funderar på ditt problem? Det är i dessa sammanhang som metoden perspektivskifte kan tillämpas, vilket innebär att reflektera över forskarens egna perspektiv, det vill säga de tankemodeller som formats utav tidigare erfarenheter. Sedan skifta från dessa till intervjupersonernas utsagor och försöka förstå dem utifrån deras perspektiv, det vill säga försöka förstå hur deras erfarenheter format vad de berättar om vid intervjuerna. Just genom att både bli medveten om sitt eget perspektiv, framförallt vilka tankemässiga begränsningar det kan ge upphov till och sedan skifta perspektiv till intervjupersonernas kan nya idéer för tolkning växa fram.

Artikeln har som huvudsyfte att presentera på vad sätt perspektivskifte kan vara en användbar metod samt hur perspektivskifte kan tillämpas. Artikeln har följande struktur. Den inleds med en beskrivning av det empiriska material ur vilket idéen uppstod om att använda perspektivskifte som metod. Sedan följer en beskrivning av begreppet abduktion. Detta åtföljs av ett metodologiskt avsnitt som fördjupar frågeställningen vad andra forskare menar att du kan göra om du fastnar vid det som förbryllar. Texten fortsätter med en definition av begreppet perspektivskifte och därefter visas hur metoden tillämpats på det empiriska materialet som utgörs av förbryllande intervju-utsagor från äldre män som arbetar som närpolis. Avslutningsvis diskuteras begreppets användande.

EMPIRISK BAKGRUND

Innan jag kommer in på beskrivningen av abduktion och definitionen av begreppet perspektivskifte behöver det sammanhang inom vilken metoden perspektivskifte kom att utvecklas. Framförallt behöver en kort bakgrund beskrivas till hur det kom sig att jag studerade närpolisorganisationer och gjorde intervjuer med närpolis, intervjuer där frustrerande utsagor framkom och därefter analyserades.

När närpolisreformen infördes var det tänkt att den radikalt skulle förändra polisernas arbetssätt samt att en ny organisationsform skulle växa fram. Poliserna skulle inte längre bedriva sitt polisarbete genom att åka omkring i polibilarna och först efter att de fått utrop på radion från kommunikationscentralen om pågående misstänkta brott skyndsamt förflytta sig till den aktuella platsen, vilket var ett reaktivt arbetssätt. Enligt närpolisreformen skulle poliserna istället vara stationerade i ett visst geografiskt område, där de skulle kliva ur bilen in i det lokala närsamhället och förebygga brott tillsammans med lokalsamhällets aktörer (Thorstensson & Wikström, 1995). Vidare skulle polisrollen förändras, från att vara uppdelad i exempelvis ordningspoliser (de som åkte på brotten) och utredare (som sedan utredde dem), till att poliserna istället skulle bli generalister och kunna arbeta med alla delar.

Även organisationen förväntades få en ny utformning från en tydligt hierarkiskt uppdelad organisationsform till en inte lika hierarkisk organisationsform. Detta då den hierarkiska organisationsformen ansågs vara ineffektiv. Generalistrollen skulle påverka ansvarsfrågorna och istället för hierarkiskt ansvar betonades personligt ansvar för att förebygga brott.

Det teoretiska intresset var att studera konstruktioner av genus, framförallt maskulinitet, inom närpolisorganisationerna vilket grundade sig på forskning som visar att nedtonade organisationsformer påverkar konstruktioner av maskulinitet, samt formar demokratiska maskuliniteter (Kvande & Rasmusson, 1993). Enligt närpolisreformen skulle polisens organisation således få en nedtonad organisationsform och för mig blev det därför intressant att undersöka om det skulle växa fram en annan maskulinitet inom denna kontext. Detta kom också utgöra forskningsintresset i min avhandling (Andersson, 2003).

Avhandlingen var en etnografisk studie av två närpolisorganisationer. Vid etnografisk forskning finns en strävan att förstå det sammanhang som studeras på samma sätt som de som befolkar det, det vill säga att förstå sammanhanget ur deras perspektiv. Detta genom att forskaren vistas under en lite längre tid i sammanhanget och samlar in material med hjälp av deltagande observationer och intervjuer (Denscombe, 2017). Tolkningen sker kontinuerlig i takt med att insamlingen fortlöper. Observationerna ger näring åt frågor att ställa under intervjuerna och även det omvända förhållandet kan råda, det vill säga att intervjuerna ger material som kan undersökas extra noggrant vid ob-

servationer. Gradvis växer en förståelse fram av det aktuella sammanhanget som efter kontinuerligt undersökande framstår som rimliga tolkningar av hur de förstår sitt sammanhang. Denna förståelse kan sedan analyseras gentemot de teoretiska ramverk som används och annan forskning.

I avhandlingen undersöktes *hur* genus (maskuliniteter) konstruerades i den aktuella organisatoriska kontexten vid två olika närpolisorganisationer. Med denna ambition genomfördes således etnografiska studier med en kombination av deltagande observationer och intervjuer. Jag ville försöka förstå närpolisernas sammanhang på samma sätt som de förstod eller snarare konstruerade det, för att därefter analysera deras förståelser ur ett genusperspektiv. Syftet var med andra ord att analysera *hur* maskuliniteter konstruerades inom de två närpolisorganisationerna. Två organisationer studerades, sex månader hos den ena, vilken benämndes Innerstads närpolisområde och fyra månader hos den andra som gavs namnet Ytterstads närpolisområde (Andersson, 2003). Främst var det vid intervjuerna av närpoliserna, arbetande vid den senare organisationen och som antalsmässigt dominerades av äldre män, där delar av utsagorna väckte min förundran; ja till och med frustration.

Vid intervjuerna med närpoliserna ställdes frågor kring hur de såg på närpolisreformen samt kring möjligheterna att arbeta på det sätt som föreskrevs i reformen. Många var positiva till reformen och det nya sättet att arbeta. Framförallt då det sades skapa möjligheter för en ny polisroll och att det var logiskt att samverka med det omgivande samhället för att förebygga brott. Men en av de delar som de var mycket kritiska till var att de inom ramen för närpolisreformen förväntades ta personligt ansvar.

Redan under intervjuerna var jag förbryllad av de äldre manliga polisernas upprördhet över detta med personligt ansvar (upplevde faktiskt under intervjuerna att de tjatade om ansvar). När jag satt där med utskrifterna och analyserna av intervjuerna kände jag mig än mer förbryllad. Varför denna upptagenhet vid att de enligt närpolisreformen förväntades ta ett personligt ansvar? Detta var något jag helt enkelt inte kunde förstå. Hur mycket jag än försökte analysera materialet uppkom inga nya idéer till analysen. Det var i detta sammanhang som abduktion kom att framträda som ett intressant sätt att ta sig an problemet med förbryllande utsagor som även bidrog till att metoden perspektivskifte utvecklades. Vad avses då med abduktion?

ABDUKTION, EN EGEN FORM AV SLUTLEDNING

När begreppet abduktion definieras i metodböcker och artiklar återkommer ofta två beskrivningar. Den ena och kanske den vanligaste förekommande definierar abduktion som en pendling mellan deduktion och induktion (Bryman, 2018). Den andra likställer abduktion med grundad teori (Bruscaglioni, 2016) som initialt utvecklades av Glaser & Strauss (1967), det vill säga en analys som

förutsättningslöst närmar sig det empiriska materialet och därmed sätter parentes om befintliga teorier. Om Peirce skulle ha levt idag hade han förmodligen bemött dessa två definitioner med två huvudargument. För det första att abduktion är en egen form av slutledning skild från både deduktion och induktion. Visserligen skulle han säga att resultaten av den abduktiva processen behövde testas deduktivt mot det empiriska materialet men betonar att abduktionen föregår detta. Peirce formulerade det på följande vis:

Abduction is the process of forming an explanatory hypothesis. It is the only logical operation which introduces any new ideas; for induction does nothing but determine a value, and deduction merely involves the necessary consequences of a pure hypothesis (Peirce 1934:171).

“Abduction seeks a theory. Induction seeks for facts” (Peirce 1958, s. 217–18). Abduktionen börjar inte heller likt induktionen utifrån en teorilös utgångspunkt utan denna form av slutledning sker inom ett teoretiskt ramverk som tillämpas på ett empiriskt sammanhang. Just för att abduktionen är teoretiskt förankrad liksom empiriskt grundad och inte bara utgör ett slumpmässigt förbryllande fenomen menar Paavola stärker kraften hos abduktionen (Paavola, 2006). För Peirce är abduktion således en egen form, egentligen den enda formen av slutledning som kan generera nya idéer. Peirce (1906) menar vidare att abduktion inbegriper såväl medvetna som omedvetna tankar vilka så småningom formas till något nytt just för att de hjälper till att göra begripligt det som annars var oförståeligt, vilket av honom beskrivs enligt nedan:

Abduction is that process in which the mind goes over all the facts of the case, absorbs them, digests them, sleeps over them, assimilates them, dreams of them, and finally is prompted to deliver them in a form, which, if it adds something to them, does so only because the addition serves to render intelligible what without it, is unintelligible (Peirce, 1906, s. 4-5)

Abduktion blir med andra ord en process som utifrån data som förbryllar, och som åtföljs av såväl medvetna som omedvetna tankeprocesser, ger upphov till nya idéer att arbeta vidare med då de är av en sådan karaktär att de hjälper till att skapa öppningar vilka i ett senare skede kan ge upphov till hypoteser och därmed ny teori. Med andra ord pågår den abduktiva forskningsprocessen från en avvikelse till en förklaring som bidrar till att avvikelsen inte längre upplevs vare sig överraskande eller avvikande (Paavola, 2006).

Även jag definierar abduktion som en egen form av slutledning och egentligen den enda formen som genererar nya idéer. Alltjämt kvarstår frågan vad du som forskare kan göra om du fastnar vid det som förbryllar, när det inte uppkommer några nya idéer hur mycket du än funderar på ditt problem? Peirce ger inte i sina tidiga texter någon direkt metodologisk vägledning för

hur du som forskare kan komma vidare. Han talar till och med om att uppkomsten av nya idéer är en instinkt som vi människor liksom djuren har (Peirce, 1934). Kanske är det också därför som han till en början inte utvecklar någon specifik metod eller metodologi som kan underlätta förflyttning från förbryllande utsagor till nya insikter. I en av hans lektioner, som har ett senare datum, utvecklas dock en metodologi som skulle hjälpa studenterna i deras forskningsarbeten (Peirce, 1992). Metodologin består av tre steg; observation, experimenterande samt ”habituation”. Observationen av något som förbryllar är det initiala som för Peirce pågår inom ett specifikt forsknings-sammanhang och inte som en slumpmässig aktivitet. Observationen är grundläggande och här föreslår Swedberg (2016) att den inte bara ska fokusera de andra personerna eller annat som observeras utan forskaren bör även betrakta sig själv, introspektivt.

BEGREPPET HABITUATION

Enligt Peirce följer sedan ett experimenterande som innefattar både att aktivt intervensera genom ren viljekraft men även med hjälp av kreativt tänkande. Den tredje processen är habituation vilket utgör ett begrepp som kräver en lite längre förklaring, både för att det knyter an till begreppet lärande och även att Peirce har en specifik förståelse av begreppet vana. Den relativt vanliga definitionen av begreppet vana är att det utgörs av återkommande men *omedvetna* handlingar. Medan Peirce menar att vana utgörs av medvetna handlingar dock under förutsättning att vanan praktiseras. Även uppfattningar, det vill säga vanemässiga sätt att tänka utgör vanor (”habits of action”) (McLaughlin, 2014). När dessa vanemässiga sätt att tänka möter något som förbryllar kommer de att ifrågasättas. De behöver då undersökas för att därefter kunna utveckla andra lämpliga uppfattningar vilka då formerar sig som nya tanke-mässiga vanor. Att lära sig något nytt blir enligt Peirce att initiera ett nytt vane-mässigt sätt att tänka (”habit of action”) där lärandet således sker genom att forma nya vanor (McLaughlin, 2014).

Vid genomförandet av undersökningar behöver det finnas en ständig vilja att lära, menar Peirce, det vill säga en vilja att ständigt utveckla nya vane-mässiga tankemönster, vilket Peirce benämner med begreppet habituation.

Nya tankemönster (habituation) som utmanar de befintliga kommer inte alltid av sig själv utan Peirce menar att forskaren kan låta sig inspireras genom omfattande läsning av litteratur eller genom att tala med många olika och okända människor (McLaughlin, 2014). Även Swedberg (2016) menar att inspiration till att tänka på nya sätt kan erhållas från en bredd av källor såsom filmer, poesi, drömmar, graffiti, tidningsartiklar, egentligen vad som helst.

Även jag menar att det kan vara fruktbart att låta sig inspireras av varierande källor för att bryta invanda tankemönster. I den här texten vill jag lyfta att

även tillämpandet av mer vetenskapliga metoder kan fungera på ett sådant sätt. I texten presenteras metoden perspektivskifte då denna metod har kvaliteter som bidrar till att tydliggöra perspektiven, egentligen de egna tankemönstren, i förhållande till de perspektiv, det vill säga de tankemönster som intervjupersonerna uttrycker i intervjuutsagor. Metoden kan på ett sådant sätt hjälpa till att reda ut frustrationer, det vill säga att öppna upp för nya tankemönster och därmed nya idéer.

BEGREPPEN PERSPEKTIV OCH PERSPEKTIVSKIFTE

Vad avses då med begreppen perspektiv respektive metoden perspektivskifte? Begreppet perspektiv kan ha många betydelser och är därför nödvändigt att definiera. Qvarsell (2001, s. 91) definierar perspektiv som ett ”synvinkelseende utifrån en position, både konkret och i generaliserad överförd mening”. Begreppet perspektiv står sällan ensamt utan tydliggörs med hjälp av andra begrepp exempelvis ett teoretiskt perspektiv, det vill säga särskilda sätt att tänka som gör anspråk på att förklara ett problemområde eller ett visst fenomen.

Vidare lyfter Qvarsell (1996) att det inom etnografiska kulturstudier är begreppet perspektiv centralt. Perspektiv kan avse såväl vardagsvärldens som vetenskapliga perspektiv. Begreppet perspektiv kan också åtföljas av vilka aktörer som studeras, såsom barns perspektiv. Inom pedagogiken har just begreppet barns perspektiv varit centralt. Qvarsell (2003) skriver att inom forskning om barn har barns perspektiv kommit att lyftas av flera olika skäl. Ett av dem är, menar Qvarsell, att politiker och andra aktörer vill beakta barnens demokratiska rättigheter. Ett annat skäl kan ha varit resonerar Qvarsell, att därigenom får den som arbetar praktiskt pedagogiskt eller med socialt arbete bättre redskap. Ett tredje skäl har att göra med den vetenskapliga kunskapsbildningen, det vill säga att förmågan att se fenomen ur flera perspektiv som i hennes fall utgjort både från barnens och andra aktörers utsiktspunkt. Detta kan då ge fylligare och djupare kunskaper om de fenomen och företeelser som studeras, menar Qvarsell.

Löfberg (2001) har en filosofisk utgångspunkt då begreppet perspektiv definieras. Han skriver att vi gärna blir fångade i våra gamla tankemönster vilket kan begränsa nytänkande. För att ta oss vidare behöver vi finna ”hävstången” som gör att vi kan tänka på nya sätt.

Det är i denna senare betydelse som jag tillämpar begreppet perspektivskifte. Våra traditionella och vanemässiga tankemönster gör att vi fastnar i vissa sätt att tänka och agera i världen. Med stöd av perspektivskifte behöver forskaren initialt arbeta med sitt eget perspektiv, de egna tankemodellerna, ”habits of actions”, som har utvecklats utifrån de egna erfarenheterna. För att sedan skifta perspektiv och försöka förstå förbryllande utsagor ur intervju-

personernas perspektiv, utifrån deras erfarenheter och tankemönster som utvecklats i de sammanhang som de befunnit sig i. Själva processen sker således i ett antal steg där forskaren initialt behöver stanna upp och fokusera på det som förbryllar, för att sedan reflektera över och därmed tydliggöra de egna tankemönstren. Relatera dessa till intervjupersonernas. Som ett led i denna process kan fördjupad förståelse erhållas som genererar nya idéer. I denna text utgör perspektivskiftet således den hävstång med vars hjälp tanken tar sig bortom den egna barriären vilken sedan öppnar upp för nya tankar. Här återfinns två perspektiv, forskarens perspektiv, forskarens syn på världen som kan utgöra en begränsning för att kunna förstå intervjupersonernas perspektiv som utgör det andra perspektivet. Med hjälp av perspektivskifte kan de utsagor som förbryllar tydliggöras och därigenom kan nya idéer erhållas mer fördjupad kunskap utvecklas.

ABDUKTION OCH METODOLOGI

Även andra forskare som inspirerats av Peirce föreslår användande av specifika metoder för att underlätta förflyttningen från förbryllande utsagor till nya insikter. Swedberg tillhör en av de forskare som publicerat flera artiklar där Peirce finns med som en central inspiratör. Swedberg (2012) är kritisk till att samhällsvetenskaperna i så hög grad ägnat sig åt att testa gamla teorier och istället borde forskningen fokusera på att utveckla nya teorier, det vill säga teorigenerering. Ett av de hinder som finns för att kunna utveckla ny teori är regeln att forskningen ska börja med ett problemområde gentemot vilket en hypotes formuleras som testas i förhållande till data. Istället förespråkar Swedberg att forskningen ska börja med data och försöka ha en så öppen hållning som möjligt gentemot den. Nu ska det inte blandas samman med en teorilös empirism, menar han, utan för att forskaren ska ha en öppenhet med förmåga att generera nya idéer och teori behövs kännedom om grundläggande teorier. Efter många år känner den etablerade forskaren till alla de centrala teoretikerna och de centrala teoriernas begrepp. Detta blir då en ram utifrån vilken forskaren kan se vad som redan formats som etablerade teorier, vad som är nytt och vad som behöver undersökas vidare.

Hur kan då teorigenerering genomföras och går det att skapa regler kring detta undrar Swedberg (2012) och ger två svar. Ja, det är möjligt att tänka sig att även teorigenerering kan följa regler såsom att använda metoder som är tillräckligt öppna, exempelvis att genomföra en förstudie som just har en öppen design. Samtidigt skriver Swedberg att det är nödvändigt med förflyttningar bortom de kända metodologiska reglerna här kan forskaren hämta inspiration från *allt* som just kan generera nya idéer till teori. Vid dessa analyser blir det oundvikligt, menar Swedberg (2012), att forskningen är personlig då det endast är forskaren själv som kan teoretisera genom att använda sig av

sina egna erfarenheter och resurser och pröva sig fram med olika begrepp och idéer.

Timmermans och Tavory (2012) ser i likhet med Peirce abduktion som en kreativ form av slutledning vars syfte är att generera nya hypoteser och teorier som baseras på förbryllande empiri. De vänder sig dock mot Peirces tanke att förmågan att välja generativa hypoteser uppkommer likt en naturlig instinkt. Istället argumenterar de för att förmågan att generera något nytt är socialt formad och något som dessutom går att utveckla. Att den är socialt formad gör det centralt, enligt dem, att problematisera forskningens och forskarens sociala, kulturella och historiska positionering ("being-in-the world") utan att för den skull essentialisera den. Positioner formar vårt seende, skriver de, men de är samtidigt komplexa. Vi ser genom exempelvis köns- eller etnicitetslinser, men även genom våra teoretiska linser. I likhet med Swedberg (2012) menar även Timmermans och Tavory (2012) att den teoretiska skolningen är viktig där teorierna utgör en bas att stå på vid utvecklandet av nya hypoteser och teorier. Utvecklandet av förmågan att identifiera nya hypoteser behöver då gå över att bli medveten om sin egen positionering samt de teorier som forskaren har med sig, vilka möjliggör identifiering av något som verkar intressant och nyskapande. Timmermans och Tavory föreslår här att forskaren ska använda metoder som är utformade på ett sådant sätt att de får forskaren att om och om igen vilja titta på de förbryllande utsagorna, metoder som på samma gång skapar en distans till utsagorna och som därmed öppnar för nya tolkningar. De menar med andra ord att den abduktiva tankeprocessen kan behöva metoder som hjälper forskaren att distansera sig och på ett sådant sätt ges möjlighet att se och tolka det som skapar förundran på nya sätt. Enligt dem kan detta i sin tur leda till insikter, hypoteser och nya teorier.

Således betonar såväl Swedberg (2012) som Timmermans och Tavory (2012) att vid teorigenerering är det oundvikligt att forskningsprocessen blir personlig. Det är forskarens tidigare kunskaper och erfarenheter, som även har att göra med subjektspositioneringen, som kommer påverka vad forskaren kommer att uppmärksamma och vilka metoder som kommer användas för att ta sig vidare. Samtidigt som de båda betonar betydelsen av distansering i förhållande till det som studeras. Perspektivskifte är en sådan metod som då kan hjälpa till i en sådan process. Här tänker jag att forskaren kommer in i forskningsprocessen med sitt perspektiv och det är genom att forskaren har förmåga att både se sitt eget perspektiv och samtidigt kunna skifta till att se andras perspektiv som det kan skapas öppningar till nya idéer och ny förståelse. Det var just på ett sådant sätt som analysen efterhand kunde fortsätta av de utsagorna som framkom vid intervjuerna med de äldre manliga närpoliserna (Andersson, 2003).

TILLÄMPANDET AV PERSPEKTIVSKIFTE SOM METOD

Jag hade genomfört en etnografisk studie, vilket bland annat innebar att försöka förstå det studerade sammanhanget på samma sätt som de som befolkar det. Jag hade genomfört både observationer och intervjuer. Min frustration bestod i att jag initialt faktiskt inte förstod vad de talade om i intervjuerna utifrån deras perspektiv, främst hur de förstod personligt ansvar respektive hur jag förstod det.

Tiden gick och jag valde till att börja med att inte ta någon notis över de specifika utsagorna. Efterhand blev jag allt mer frustrerad över att de utsagor som handlade om ansvar inte hade analyserats och kände därför att det var nödvändigt att vända tillbaka till dem. Min strävan var ju att försöka förstå deras sammanhang på samma sätt som de förstod det. Intervjuerna hade jag läst många gånger tidigare men nu läste jag dem igen.

När jag verkligen ansträngde mig och försökte tänka på utsagorna utifrån deras förståelse av sin organisatoriska kontext, det vill säga ur deras perspektiv, kom insikten till mig. Det var i och för sig inte någon fantastisk ny upptäckt utan snarare kändes det lite pinsamt att jag inte redan då jag genomförde intervjuerna hade förstått den betydelse som intervjupersonerna lade in i begreppet ansvar och varför personligt ansvar var något som de var mycket kritiska till.

Vid intervjuerna hade de berättat om sina erfarenheter, något som jag nu läste ännu en gång. De hade börjat inom polisen då de varit mycket unga sedan stannat kvar och nu närmade de sig pensionen. Detta innebar att de hade arbetat inom polisen mellan 30 och någon till och med i drygt 40 år. Under hela denna tid hade det varit en hierarkisk organisation. En organisation som varit uppbyggd enligt militära ideal med ordergivning och ansvar strikt formellt reglerat. Dessutom hade senioritet sedan länge varit en praxis, det vill säga att på brottsplats, då det inte ännu fanns något formellt befäl på plats, skulle den som hade flest år i tjänst vara den som skulle vara arbetsledare. Även här var således ansvar strikt reglerat och vilade då på personen med flest tjänsteår. Antalet tjänsteår hade också påverkat att de efterhand fått positioner som chef men även tjänster som var placerade på stationen så att de inte längre behövde arbeta i yttre tjänst. Att erhålla arbetsuppgifter som kunde utföras på stationen ansågs då vara ett privilegium. I och med närpolisreformen skulle de statusfyllda chefspositionerna behöva sökas och de erhöll heller inte automatiskt den eftertraktade stationstjänstgöringen. Även yrkesrollen skulle förändras där ansvarskedjorna var tänkta att luckras upp och det lades större vikt vid personligt ansvar.

Varför blev jag så förbryllad över deras utsagor över just deras betoning på personligt ansvar? Förmodligen för att personligt ansvar inte väckte samma känslor för mig. För mig, utifrån mitt perspektiv, så hade jag genom hela livet gjort avgörande val som just byggde på att ta personligt ansvar. Min personliga

subjektsposition i världen såsom kvinna, norrlänning från en liten by som flyttat till storstaden, utbildad laboratoricassistent, tidigare chefredaktör och ansvarig utgivare för en tidning, mor till tre barn och under tiden för forskningen hos närpoliserna varande doktorand på väg att bli forskare, så var personligt ansvar något som jag alltid tagit. Mina tidigare erfarenheter utifrån vilka jag bedrev forskningen hade med andra ord format mitt seende, bidragit till vilka tankemodeller jag hade med mig och gjorde det svårt för mig att initialt förstå vad de faktiskt talade om. Utifrån mitt perspektiv var personligt ansvar inget som jag ens tänkte på, utan var helt enkelt en självklarhet för mig. Detta var med andra ord vad Peirce skulle benämna som en tankemässig vana ("habit of action").

De poliser som jag intervjuade hade säkert vid otaliga tillfällen tagit ett personligt ansvar i sitt privata liv. Men nu var ju fokuset för intervjuerna inte deras privatliv utan på deras erfarenheter i deras organisatoriska sammanhang inom vilken en radikal förändring pågick. I deras förståelse av sitt organisatoriska sammanhang var personligt ansvar i det polisiära yrkesutövandet märkligt, något de var kritiska till då ansvar tidigare varit strikt hierarkiskt reglerat.

Ambitionen för min del var med andra ord att jag skulle försöka förstå deras sammanhang på samma sätt som de konstruerade det och sedan göra analyser ur ett genusperspektiv. Men det var inte något som jag initialt lyckades med. Det var först när jag förmådde skifta perspektiv genom att både få syn på mina egna tankemodeller kring ansvar respektive deras som jag kunde analysera deras berättelser utifrån hur de förstod sitt sammanhang.

Den nya förståelsen som växte fram skapade öppningar för att analysera hur maskuliniteter konstruerades i deras sammanhang. I deras värld hade den statusomgärdade maskuliniteten konstruerats utifrån tjänsteår och i takt med det även tilltagande ansvar. Med ansvar hade också följt högre positioner vilket även påverkat deras status. Nu höll denna ordning på att luckras upp på flera olika sätt där personligt ansvar och inte hierarkiskt ansvar blev ett av de viktiga uttrycken för just denna uppluckring. De hade tidigare blivit någon genom de ansvarskedjor som funnits vilket även format och framförallt stärkt deras maskulina identitet. För de poliser som jag hade intervjuat var denna önskvärda identitet inte möjlig att upprätthålla.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Analysen i texten grundar sig i en abduktiv logik som tar forskningen bortom den enkla uppdelningen mellan deduktion och induktion. Och inte heller som en pendling mellan dessa två utan som en egen form av slutledning, egentligen en process som utifrån data som förbryllar skapar öppningar för att generera nya insikter, hypoteser och därmed ny teori. Detta låter sig enkelt sägas, men

hur genomförs en sådan process i praktiken? Och här menar jag att det kan vara lämpligt att använda olika former av metoder som hjälper forskaren i processen att gå från det förbryllande till nya insikter. I artikeln föreslår jag perspektivskifte som metod.

Genom att tillämpa denna metod tränas förmågan att få syn på sina egna vanemässiga sätt att tänka för att sedan relatera dem till andras förståelser av sitt sammanhang. Ett perspektivskifte har i mitt fall inneburit att inse min egen subjektsposition, egentligen hur mina erfarenheter hade format hur jag tänkte, vilket initialt bidrog till att vissa uttalanden från intervjupersonerna upplevdes förbryllande. Det som förbryllade mig var intervjupersonernas upptagenhet vid och kritik av att närpolisreformen skulle innebära ett personligt ansvar? Något som blev begripligt med skiftet från mitt till deras perspektiv, från mina tidigare erfarenheter som format min förståelse till deras förståelse. Skiftet av perspektiv till deras bidrog till en ny förståelse av hur de förstod personligt ansvar.

Vid tillämpandet av metoden perspektivskifte behöver det finnas medvetenhet hos forskaren om det egna perspektivet, det vill säga de tanke-modeller som formats utav tidigare erfarenheter. Sedan behöver intervjupersonernas förståelse tydliggöras, detta för att kunna se utsagorna ur deras perspektiv. Med andra ord kan metoden perspektivskifte hjälpa till med att åstadkomma förflyttningen från det som förbryllar till en ny insikt som är värd att arbeta vidare med analytiskt.

REFERENSER

- Andersson, Susanne (2003). *Ordande praktiker. En studie av status, homosocialitet och maskuliniteter utifrån två närpolisorganisationer*. [Doktorsavhandling, Stockholms universitet].
- Bryman, Alan (2018). *Sambällsvetenskapliga metoder*. Liber.
- Bruscaglioni, Livia (2016). Theorizing in Grounded Theory and creative abduction. *Quality & Quantity*, 50, 2009–2024. <https://doi.org/10.1007/s11135-015-0248-3>
- Denscombe, Martyn (2017). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom sambällsvetenskaperna*. Upplaga: 4:1. Studentlitteratur.
- Glaser, Barney G., & Strauss, Anselm L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Aldine.
- Kvande, Elin, & Rasmusson, Bente (1993). *Nye Kvinneliv. Kvinner i menns organisasjoner*. Ad Notam Gyldengal.

- Löfberg, Arvid (2001). Att upptäcka världen. Perspektiv som murbräcka för utveckling av världen och tänkandet om världen. I Henry Montgomery & Birgitta Qvarsell (Red.), *Perspektiv och förståelse. Att kunna se från olika håll* (s. 54–66). Carlssons.
- Mclaughlin, Amy (2014). Peirce's First Rule of Reason and the Process of Learning. I Torkild Thellefsen, & Bent Sørensen (Red.), *Charles Sanders Peirce in his own words. 100 Years of Semiotics, Communication and Cognition*. De Gruyter.
- Paavola, Sami (2006). *On the Origin of Ideas: An Abductive Approach to Discovery*. Philosophical Studies from the University of Helsinki. University of Helsinki.
- Peirce, Charles S. (1906). *Lecture I of a Planned Course*. Harvard University, Houghton Library, MS 857.
- Peirce, Charles S. (1934). Collected Papers of Charles Sanders Peirce. Vol. 5, *Pragmatism and Pragmaticism*, I Charles Hartshorne, & Paul Weiss (Red.). Harvard University Press.
- Peirce, Charles S. (1958). The Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Vol. VII: Science and Philosophy. I Arthur W. Burks (Red.). Harvard university press.
- Peirce, Charles S. (1992). *Training in reasoning*. In *Reasoning and the logic of things* (s. 181–196). Harvard University Press.
- Qvarsell, Birgitta (1996). *Pedagogisk etnografi för praktiken: en diskussion om förändringsfokuserad pedagogisk forskning*. Volym 2 av *Texter om forskningsmetod*. Stockholms universitet.
- Qvarsell, Birgitta (2001). Det problematiska och nödvändiga barnperspektivet. I Henry Montgomery, & Birgitta Qvarsell (Red.), *Perspektiv och förståelse. Att kunna se från olika håll* (s. 90–195). Carlssons.
- Qvarsell, Birgitta (2003). Barns perspektiv och mänskliga rättigheter: Godhetsmaximering eller kunskapsbildning? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1-2), 101–113.
- Swedberg, Rickard (2012). Theorizing in sociology and social science. Turning to the context of discovery. *Theory and Society*, 41, 1-40.
<https://doi.org/10.1007/s11186-011-9161-5>
- Swedberg, Rickard. (2016). Before theory comes theorizing or how to make social science more interesting. *The British Journal of Sociology*, 67(1), 5-22.
<https://doi.org/10.1111/1468-4446.12184>
- Timmermans, Stefan, & Tavory, Iddo (2012). Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis. *Sociological Theory*, 30(3), 167-186. <https://doi.org/10.1177/0735275112457914>
- Thorstensson, Marie, & Wikström, Per-Olof (1995). *Brottsprevention och problemorienterat polisarbete*. Rikspolisstyrelsen.